

Др Владо Цвјетановић,
Пољопривредни институт — Титоград

Унапређење овчарства у Црној Гори

ОРИЈЕНТАЦИЈА НА ИНТЕНЗИВНУ ПРОИЗВОДЊУ КВАЛИТЕТНОГ ЈАЊЕЋЕГ МЕСА И ПРЕРАЂЕВИНА ОД МЛИЈЕКА

УВОД

У односу на друге врсте стоке овца се одликује већом покретљивошћу, скромнијом исхраном, подношењем дужих периода гладовања и способношћу прилагођавања условима живота у најразличитијим климатским областима, што омогућава екстензивну производњу уз мала улагања рада и капитала. Такав начин производње, упркос често великим осцилацијама везаним за године слабог приноса траве на пашњацима и губитке од разноврсних инвазионих и заразних обољења ензоотског карактера, у датим условима веома је рентабилна и превладава свуда у свијету, изузевши високо развијене земље, гдје овчарска производња са смањивањем броја оваца све више поприма интензиван и индустријски карактер.

Све до средине 19. стољећа центар овчарске производње налазио се у европским земљама. Међутим, са развојем индустрије, порастом становништва, освајањем необрађених површина и интензивирањем пољопривреде, говедарства, свињогојства и перадарства, узгој оваца помицао се у брдско-планинске рејоне и преносио из западноевропских земаља у Аустралију, Нови Зеланд, Јужну Африку и у Јужну Америку на широка просторства, погодна за екстензивно овчарење. Укратко, посљедњих 100 година дошло је до великог помјерања узгоја оваца из Европе у прекоморске земље, с једне, и до опадања њиховог броја уз интензивирање производње по овци у развијеним европским земљама, с

друге стране. Тако, примјера ради, вриједност овчарске производње у Француској, данас је чак и нешто виша него почетком 20. стољећа, са 4 пута већим бројем грла. Интензиван узгој оваца на континуирану производњу квалитетног јањећег меса и квалитетног овчјег сира нашао је простора у рејонима најинтензивније пољопривредне производње у Холандији, Белгији, Француској, Великој Британији, Италији и другдје. Осим тога, примјеном одговарајућих зоотеничких и ветеринарских мјера знатно је повишен приход по овци и у брдско-планинским рејонима, гдје је узгој оваца због специфичних прилика у основи екстензиван.

ОВЧАРСКА ПРОИЗВОДЊА У ЦРНОЈ ГОРИ

У сточарској производњи Црне Горе овчарска производња у многим планинским подручјима заузима прво мјесто, а у републичком оквиру долази одмах иза говедарства.

По попису из јануара 1971. године, узгаја се око 565 000 грла, од тога нешто више од 98,5% на малом сеоском посједу. Узгајају се разни аутохтони сојеви праменке (зетска, жуја, језерско-пивска овца, васојевичка руда и други). Узгој није усмјерен претежно на један од три главна производа: на вуну, месо или млијеко и сир, већ подједнако на сва три.

У технологији производње ништа се није мијењало, и производи се на исти начин као прије 100 и више година, а за тржиште, које не само што се огромно повећало од другог свјетског рата, већ је у великој мјери измијенило и своје захтјеве с обзиром на квалитет овчарских производа. Начин и усмјереност производње нијесу реагирали ни на измјену паритета цијена овчарским производима, то јест на пад цијена вуни и овчијм кожама а пораст цијене јањећем месу и квалитетном овчјем сиру.

Производња је сезонска. Овце се још јање од фебруара до средине априла, тако да у јеку туристичке сезоне нема ни квалитетне јањетине ни производа од млијека.

У укупној производњи меса у Црној Гори овчарство учествује око 38 процената. Према структури стада годишње се произведе око 360 000 јањаца за клање. Јањци се продају у добу од 1-8 мјесеци. С обзиром на старост и квалитет меса, материјал је веома хетероген и неуједначен. Од јула до октобра као јагњетина продаје се углавном месо од шиљежи које је слабог квалитета и нема мјеста на избирљивом столу туриста из западноевропских земаља, гдје је јагњеће месо на највишој цијени. Пошто данас, због паритета цијена овчарским производима, 50% прихода по приплодној овци отпада на јагње намијењено клању, губици од неостварене добити веома су високи. Исти је случај у погледу

овчјег млијека и сира. Не производе се квалитетне прерађевине. Немамо квалификованих и високо квалификованих сирара, нити је било што предузимано да се дође до таквих кадрова и производња побољша и осавремени.

У екстензивној овчарској производњи већи губици уследили су услед неповољних природних фактора, (периодичне суше, мали приноси сијена и осцилације у производњи) интензивних и заразних обољења узимају се као нужан ризик. Међутим, губици од побола и помора у нас су и сувише велики, а неки од њих спадају у регионалну патологију оваца, која није довољно истражена. Истраживали смо етиологију такзваног падања јагњаци с ногу, честих побачаја, рађања мртве и дистрофичне јагњаци која оболева, угиба или заостаје у развоју па се продаје у бесцјење јер није за даљи узгој, а јављају се од прастарих времена у многим планинским рејонима и причињавају огромне штете. Сада кад смо утврдили да су наведене појаве посљедица дефецита селена у исхрани gravidних оваца у зимском периоду, годишње се одговарајућим препаратом селена третира око 100 000 што gravidних оваца, што јагањаца. Таквих проблема има још много и могли би се ријешити, јер наш сточар није толико конзервативан колико се конзерватизмом сточара покушавају правдати разни промашаји наше сточарске и ветеринарске службе, као што је то био случај са меринизацијом оваца. Штете од једне овакве нестручне акције биле су огромне. Утрошене су стотине милиона динара за увоз десетак хиљада приплодних мерино-оваца а друге стотине милиона на укрштавање праменки са мерино-овновима путем вјештачког осјеменавања без икакве користи за било кога, осим за стручњаке који су путовали у иностранство и бринули се за набавку овнова. Са тим овновима унијели смо и заразну шепавост оваца, због које су многи наши овчари ликвидирали своја стада и нијесмо је ни до данас успјели искоријенити. Осим тога, што је нарочито важно, изгубљено је повјерење сточара у друштвено-политичке факторе који су дали пуну подршку, тако да су од овчарства дигли руке.

УСЛОВИ УНАПРЕЂИВАЊА ОВЧАРСТВА У ВЕЗИ СА УРБАНИЗАЦИЈОМ, ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈОМ И РАЗВОЈЕМ ТУРИЗМА

Унапређивање овчарске производње у Црној Гори с обзиром на мале површине за ратарске културе у односу на огромна просторства брдско-планинских пашњака која се могу најбоље искоришћавати гајењем оваца и с обзиром на економску неразвијеност и заостајање у привредном развоју поменутих рејона у односу на равничарске и приморске, унапређивањем ове гране сточарства један је од услова не само складног привредног раз-

воја рејона унутар републичких граница већ и за покривање нараслих потреба домаћег тржишта, туризма и експанзије кланичне и прехрамбене индустрије, као исвих других чији просперитет зависи од количине и квалитете сточарских производа као основне сировине. Пољопривредна производња у ужем смислу ријечи — бар кад се ради о Црној Гори — нема куда потискивати овчарство, јер је базирано на експлоатацији типичних овчарских пашњака, већ, напротив, већа биљна производња може погодовати развоју сточарства и овчарства путем веће количине нуспроизвода и отпадака за исхрану стоке. Развој индустрије, саобраћаја, туризма и других услужних дјелатности, с друге стране, стварају широк простор пласмана све већих количина сточарских производа, у првом реду квалитетног меса и прерађевина од меса и млијека по високим цијенама.

Укратко, никада нијесу постојали бољи услови и већа потреба за унапређивањем овчарства у нашој републици, а узрок што овчарство и узгој говеда назадују или стагнирају на ситном сељачком посједу лежи у чињеници што су сточари у брдско-планинским рејонима толико сиромашни да једва везују крај с крајем, па без помоћи шире заједнице, њених стручних служби, затим трговине и прерађивачке индустрије, чија се дјелатност базира на сировинама из сточарства (а у развој сировинске базе ништа не улажу) он сам није у стању да искористи постојеће шансе и да се извуче из немаштине.

КАКО ДА СЕ РЈЕШАВАЈУ ПРОБЛЕМИ И ШТА ДА СЕ ПРЕДУЗИМА

У досадашњем раду на унапређивању овчарске производње у Југославији превише је наглашавана ниска продуктивност домаћих сојева праменке и потреба што бржег мијењања расног састава путем увођења племенитих пасмина, углавном финоруних мериноса ради крижања са домаћом праменком, при чему се мало водило рачуна о томе да су наша праменка и њени многи сојеви производ и огледало дате природне средине. Овца — као врста — има велику способност прилагођавања, и узгаја се на свим континентима и у свим климатским областима, од крајњег сјевера до крајњег југа. Код преношења из једног краја у други оне се лако прилагођавају бољим а знатно слабије лошијим условима његе и исхране и то тим слабије што је продуктивност неке пасмине изнад нивоа исхране, његе и држања у новој средини. И, даље, могућност адаптације у новој средини увелико зависи од разлика у епидемиолошкој ситуацији земље поријекла и земље преноса. Тако су са неким пасминама оваца без потешкоћа насељене прекоморске земље у којима дотле није било оваца, као што су Аустралија, Нови Зеланд, Јужна и Сјеверна Америка,

што није било могуће постићи, или врло тешко, кад се радило о земљама гдје су већ постојали домаћи узгоји са својом специфичном регионалном овчјом патологијом, према којој су се стране, нарочито племените пасмине, показале веома осјетљивима и страдале. Такве појаве добро су познате и нашим неуким овчарима јер се јављају и при мањим помјерањима оваца, на пријер оних из планинских предјела у базен Скадарског језера. Због свега тога неуспјех у меринизацији оваца, за коју су утрошена велика средства, не треба приписивати конзерватизму овчара већ грешци стручњака. Из овог неуспјеха нијесу извучене одговарајуће поуке, јер се у нас у Црној Гори још ради на томе да се крижањем језерско-пивске овце са мерино Wirttemberg-овновима створи продуктивнији тип овце за узгајање у брдско-планинским рејонима.

Све ово што смо изнијели не значи да нема продуктивнијих пасмина од наше праменке које би се у нас могле лако удомаћити и под садашњим условима екстензивног држања и исхране дати знатно већи производ. У том погледу интересантни огледи данас се врше у Македонији са маснорепом Awassi-овцом из Израела и са финском овцом на Пољопривредном добру у Купресу. Овдје се ради о груבורуним овцама, какве су и наше праменке. Финска овца одликује се великом плодношћу и млијечношћу у релативно оштрим климатским условима. А што се тиче Awassi-овце, она спада у маснорепе пасмине које се узгајају у изразитим хладним и врућим полупустињским крајевима Азије (Блиски исток, Монголија, итд.) јер су способне да на шкртим пашњацима у току кратког вегетационог периода од 3-4 мјесеца сакупе велике количине резерва за дуге периоде гладовања.

У вези са свим што смо казали, при унапређивању овчарске производње у Црној Гори треба првенствено полазити од постојећег фонда оваца и услова да бисмо свођењем губитака од побола и неоствареног прихода услијед застарјеле технологије на што нижу мјеру повисили приход по овци. У том правцу могло би се много постићи оријентацијом на интензитету производње јагњећег меса за реализацију у вријеме највеће потражње, у току туристичке сезоне и новогодишњих празника; оријентацијом на просјечну производњу 3 јагњета у току 2 године по овци, и на производњу квалитетних прерађевина од овчијег млијека. У том смислу, термин јагњења оваца у сјеверним планинским рејонима требало би помакнути од марта на мај тако да последњи мјесец гравидитета пада у вријеме прољетне паше, чиме би и без сада увријеженог третирања оваца селеном били отклоњени рађања дистрофичне јагњаци, побачаји, разна постнатална обољења итд. и уједно омогућени тов и производња квалитетног јагњећег меса без било каквих улагања.

Што се тиче добивања 3 јагњета у двије године по овци и у разна доба године — што би значило континуирану производњу јагњећег меса — за то постоје велике могућности у равничарским и припланинским рејонима, а нарочито у Приморју, Зети, Бјелопавлићкој равници и другдје. У том погледу извршили смо 1971. године оглед на 40 оваца једног сточара у близини Тузи (само код једног, јер други нијесу имали повјерења). Међутим, резултати су били тако добри да на том подручју ове године можемо произвести — с обзиром на број интересената — више хиљада јагњади за реализацију у децембру од оваца које су се у току 1972. већ једном јагњиле. За ову производњу заинтересована је трговина и вољна да је кредитира и уговара. А то је веома важно, јер без кооперације и планирања производње за пласман робе на тржишту уз повољне цијене, тешко је у условима уситњености стада и несрећених односа у производњи и реализацији производа ићи напријед.